

Универзитет у Београду, Филозофски факултет –
Одељење за филозофију

DOI 10.5937/kultura1549026M

УДК 141.7 Ролс Џ.

321.7:316.334.3

оригиналан научни рад

ЏОН РОЛС О ПОЛИТИЧКОЈ КУЛТУРИ ДЕМОКРАТСКОГ ДРУШТВА

Сажетак: У овом чланку бавимо се разматрањем улоге коју политичка култура демократског друштва има у оквиру Ролсове касније филозофије политике. У првом делу чланка анализирамо Ролсово становиште онако како је представљено у његовој књизи *Политички либерализам*. По Ролсовом схватању, основна улога политичке културе демократског друштва састоји се у томе да је она извор идеја и принципа који могу бити од помоћи политичкој теорији за формулисање адекватне политичке концепције правде за добро уређено демократско друштво. У остатку рада износимо неке критичке примедбе у погледу Ролсовог схватања везе између политичке културе демократског друштва и политичке теорије. У том контексту нудимо наше виђење улоге нормативне политичке теорије.

Кључне речи: политичка култура, демократско друштво, правда, нормативност

Џон Ролс (J. Rawls) у својој књизи *Политички либерализам*, представља процес формулисања и прихватања одговарајуће концепције правде за добро уређено демократско друштво који би се одвијао у две фазе.¹ У првој фази тражи се одговор на питање која концепције правде би била одговарајућа за слободне и једнаке грађане који су подељени својим етичким, религиозним и филозофским уверењима,

¹ Текст је настао као резултат рада на пројектима бр. 43007 и бр. 41004, које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

или ониме што Ролс једноставније назива свеобухватним доктринама. У другој фази тражи се одговор на питање да ли би ту концепцију правде сваки грађанин могао да прихвати полазећи од своје свеобухватне доктрине, тако да та концепција буде средиште преклапајућег консензуса.² Овај преклапајући консензус чинио би основ стабилности добро уређеног демократског друштва. Међутим, да би се дошло до одговора на прво питање, Ролс сматра да одговарајућа концепција правде мора бити политичка. То значи да се она не може у потпуности ослањати на вредности неке одређене свеобухватне доктрине. Ако би се изводила из неке одређене свеобухватне доктрине, грађани који не деле иста уверења могли би разложно да одбаце дату концепцију правде као неадекватну за добро уређено демократско друштво. Самим тим, дата концепција правде не може да послужи као основа преклапајућег консензуса. Дакле, да би се дошло до адекватне концепције правде за демократско друштво или уставну демократију, неопходно је ослонити се искључиво на политичке вредности и то оне које су прихватљиве за све грађане без обзира на њихова етичка, религиозна и филозофска уверења. Али то ствара проблем. Поставља се питање извора и садржаја тих политичких вредности које би биле прихватљиве за све грађане.

Управо у трагању за извором таквих вредности, Ролс говори о политичкој култури демократског друштва. Скуп идеја и пракси које припадају политичкој култури демократског друштва је нешто што је, по Ролсовом схватању, барем имплицитно заједничко за све грађане који у таквом друштву живе. Или како он то каже, „јавна култура представља заједнички фондус имплицитно признатих основних идеја и принципа”.³ Он наводи два примера како би илустровао шта садржи овај фондус идеја и принципа.⁴ На пример, верска

2 Прецизности ради, требало би рећи да овај консензус, по Ролсовом схватању, укључује само разложне свеобухватне доктрине. Због поједностављивања, на овом месту и даље говоримо само о свеобухватним доктринама. Основна разлика састоји се у томе да су разложне свеобухватне доктрине оне које нису у супротности са демократским уређењем, док су неразложне оне које одбацују демократски поредак и његове вредности.

3 Ролс, Ц. (1998) *Политички либерализам*, Београд: Филип Вишњић, стр. 40.

4 Занимљиво је да Ролс не нуди неки опширнији списак елемената од којих се састоји политичка култура демократског друштва. Липсет и Лејкин на следећи начин описују главне елементе демократске политичке културе: „Демократија имплицира једну одређену политичку културу, а то је демократска култура. Она се састоји у томе да човек прихвати владавину закона, да прихвати да опозицију треба толерисати, разлику у мишљењима поштовати; да не жури са инсистирањем да је нека

толеранција и неприхватљивост ропства су нешто што се имплицитно претпоставља у оквирима демократског друштва. Ролс сматра да се полазећи од уверења која су имплицитно садржана у политичкој култури демократског друштва може формулисати политичка концепција правде која би била прихватљива за све грађане. Основа за ово очекивање налази се у томе да грађани уверења од којих се политичка концепција правде састоји већ имплицитно прихватају и не сматрају супротним својим другим уверењима. Другим речима, задатак који политички теоретичар има пред собом јесте да експлицира одређена политичка уверења која су имплицитно садржана у политичкој култури демократског друштва. И друго, политички теоретичар има задатак да та уверења уобличи у једну кохерентну целину која нуди адекватну концепцију правде за добро уређено демократско друштво. Ролс у том контексту каже да „ми полазимо од већ устаљених уверења, као што су она која прихватају верску толеранцију или одбацују ропство и настојимо да основне идеје и принципе имплицитно садржане у овим уверењима организујемо у кохерентну политичку концепцију правде”.⁵

Требало би приметити да је улога политичке културе демократског друштва у оквиру Ролсовог политичког учења ограничена на веома специфичан контекст. Сасвим је логично поставити питање да ли политичка култура демократског друштва има одлучујући значај за одговор на Ролсово друго питање које се односи на могућност преклапајућег консензуса. То би онда било једно практично питање на које би испитивање политичке културе демократског друштва могло да понуди одговор. Ако заиста постоји сагласност око неких основних идеја и принципа садржаних у политичкој култури демократског друштва, онда и додатна разрада тих принципа тако да се они учине више експлицитним и кохерентним, може бити предмет сагласности или онога што Ролс назива преклапајућим консензусом. Међутим, занимљиво је да Ролс о политичкој култури демократског друштва уопште не говори у том контексту, већ у контексту одговора на прво питање – да ли је могуће формулисати политичку концепцију правде која би била одговарајућа за слободне и једнаке грађане који су подељени својим свеобухватним доктринама. Ако је то тако, онда се значај политичке културе

тврђа апсолутна истина, да признаје легитимност националних институција... и да прихвати да што-шта није поуздано познато.” Наведено према: Липсет, С. М. и Лејкин, Џ. М. (2006) *Демократски век*, Београд: Alexandria Press, стр. 227. За тезу о централном значају политичке културе за демократију видети: Lipset, S. M. (1994) *The Social Requisites of Democracy Revisited*, *American Sociological Review* 59, pp. 3–5.

5 Ролс, Џ. нав. дело, стр. 40.

демократског друштва односи превасходно на теоријско питање формулисања адекватне теорије правде за уставни режим. Улога политичке културе демократског друштва ограничена је на извор принципа и идеја које политичка теорија тек треба да уобличи и учини кохерентним. Самим тим, улога политичке културе демократског друштва има превасходно теоријски значај у оквиру Ролсовог политичког учења. То значи и да критика Ролсовог позивања на политичку културу демократског друштва треба то да узме у обзир како не би промашила свој прави циљ. Питање је, међутим, да ли политичка теорија и то посебно она која је нормативне природе нужно мора бити зависна од политичке културе, било да се ради о демократском или неком другом друштву. Том питању вратићемо се касније.

На почетку смо истакли да се, по Ролсовом схватању, политичка култура демократског друштва састоји од скупа идеја и пракси. До сада смо се углавном бавили аспектом политичке културе који се односи на идеје и принципе. Међутим, Ролс такође сматра да политичка култура поред овог има и свој институционални аспект. Ово шире одређење политичке културе демократског друштва он формулише на следећи начин:

„Ова јавна култура обухвата политичке установе уставног режима и јавну традицију њиховог тумачења (укључујући и тумачења правосуђа), као и историјске текстове и документе који су општепознати... У демократском друштву постоји традиција демократске мисли, чији је садржај у најмању руку познат или схватљив просвећеном здравом разуму грађана уопште. Основне установе друштва и прихваћене форме њиховог тумачења сагледавају се као фондус идеја и принципа који су имплицитно заједнички.”⁶

Ако већ постоји традиција демократске мисли која је општеприхваћена и исто тако традиција заснована на функционисању институција уставне демократије, односно јавна политичка култура демократског друштва која се, како Ролс каже, „наслеђује од претходних генерација”,⁷ онда није свим јасно зашто је уопште потребна теоријска конструкција политичке концепције правде. Ако је то тако, онда имамо и сведочанство о стабилности демократског друштва.⁸

6 Исто, стр. 46.

7 Исто, стр. 59.

8 Цефри Стаут сматра да чак постоји континуитет између демократске културе и политичке културе ранијих времена. Он то образлаже чињеницом да идеја ауторитета која је карактеристична за раније доба у демократији није одбачена, већ се уводи додатна идеја да је ауторитет

Изгледа да Ролс одлучујући значај политичке концепције правде види у томе што „јавна политичка култура може бити дубоко двосмислена”.⁹

Како разумети овај Ролсов став о двосмислености јавне политичке културе? Како би илустровали Ролсову поенту задржаћемо се на примеру из традиције демократске мисли. Наиме, у оквиру ове традиције централан значај придаје се вредностима слободе и једнакости. Међутим, упркос томе, поједини теоретичари у оквиру те традиције примат дају принципу слободе, док неки други примат дају принципу једнакости. У том погледу могло би се рећи да је порука о значају ових принципа коју нам нуди традиција демократске мисли двосмислена, или, боље речено, неодређена. Улога политичке концепције правде, по Ролсовом разумевању, јесте да се полазећи од ових идеја које се преузимају из традиције демократске мисли формулише једна кохерентна теорија у којој би наведене двосмислености биле превазиђене. Он сматра да његова концепција „правде као правичности” или „правде као непристрасности”, схваћена као политичка концепција, јесте таква једна теорија која доводи у склад ове принципе и у исто време има свој практичан значај јер може да послужи као основ јавне сагласности у добро уређеном демократском друштву. Ролс читаву ову замисао сумира на следећи начин:

„Према томе, правда као непристрасност почиње из одређених политичких традиција и као своју фундаменталну идеју, узима идеју друштва као непристрасног система сарадње током времена из генерације у генерацију. Ова централна организациона идеја развија се заједно са две пратеће фундаменталне идеје: једна је идеја грађана (оних који су укључени у сарадњу) као слободних и једнаких личности; а друга – идеја добро уређеног друштва као друштва које је ефикасно регулисано политичком концепцијом правде. Претпостављамо такође да се ове идеје могу разрадити у политичку концепцију правде која може да добије подршку преклапајућег консензуса. Такав консензус се састоји од свих разложних супротстављених религијских, филозофских и моралних доктрина, које ће вероватно трајати генерацијама и задобити значајан број присталица у мање или више праведном уставном режиму, режиму у коме је критеријум правде критеријум саме политичке концепције”.¹⁰

нешто што је подложно преиспитивању. Видети: Stout, J. The Emergence of Modern Democratic Culture, in: *Democracy and Tradition*, ed. Stout, J. (2004), Princeton: Princeton University, p. 213.

9 Ролс, Ц. нав. дело, стр. 41.

10 Исто, стр. 46–47.

Да објаснимо на који начин су наведене идеје повезане међусобно, као и са политичком културом демократског друштва. Ролс тврди да су идеје о друштву као правичном или непристрасном систему сарадње и идеја о грађанима као слободним и једнаким личностима део политичке културе демократског друштва, као и да их он одатле преузима.¹¹ У традицији демократске мисли, идеја о друштву као правичном систему сарадње садржана је у чињеници да се одбацује било каква врста хијерархијског уређења. Сви грађани имају могућност учешћа у политичком животу, што значи могућност да се заложе за одређену концепцију правде, али и могућност да стану у одбрану сопствене концепције добра. Још један аспект идеје о друштву као правичном систему сарадње јесте да се ниједна свеобухватна доктрина не намеће као доминантна, већ се прихвата плурализам ставова, гледишта и преференција. Управо због тога, Ролс каже да је и замисао о плурализму (разложних) свеобухватних доктрина нешто што припада политичкој култури демократског друштва.¹² Део традиције демократске мисли је свакако и идеја о грађанима као слободним и једнаким личностима. На пример, у робовласничком друштву не посматрају се сви чланови тог друштва као извори ваљаних захтева. То како ће робови бити третирани не произлази из захтева самих робова. За разлику од тога један од битних аспеката тога да се грађани сматрају слободним личностима јесте да се они третирају као извори ваљаних захтева. И сви грађани у том погледу имају једнак статус. Ролс каже да таква идеја равноправног грађанства „пристаје само уз концепцију демократског друштва слободних и једнаких грађана”.¹³

Ролс сматра да када се пође од ових основних идеја које су садржане у политичкој култури демократског друштва, нужно се намеће питање политичке правде. Он на следећи начин формулише „фундаментално питање политичке правде“: „која је концепција правде најпогоднија за утврђивање услова друштвене сарадње између слободних и једнаких грађана као нормалних и у потпуности кооперативних чланова друштва у току целог њиховог живота?”¹⁴ А како би се одговорило на ово питање, Ролсово становиште је да је нужно формулисати одређену концепцију правде која иако полази од идеја политичке културе демократског друштва, те идеје даље уобличава концептуалним средствима политичке теорије. Зато сматра да је поред фундаменталне идеје

11 Исто, стр. 47–48; стр. 51.

12 Исто, стр. 16; стр. 17; стр. 19; стр. 69.

13 Исто, стр. 63.

14 Исто, стр. 52.

о друштву као правичном систему сарадње, са пратећим идејама о слободним и једнаким грађанима и добро уређеном друштву, неопходно узети у обзир још две фундаменталне идеје које чине основу његове политичке теорије коју назива „правда као правичност”, а то су основна структура друштва и првобитни положај (*the original position*). Политичка концепција правде поред наведених основних полазишта треба такође да узме у обзир то да се њени принципи у првом реду примењују на основну структуру друштва или скуп основних институција. И друго, политичка теорија користи првобитни положај као средство представљања којим се долази до одговарајућих принципа, односно једну хипотетичку ситуацију у којој су представници грађана који одлучују о адекватним принципима правде симетрично постављени. Ову ситуацију такође карактерише „вео незнања” који онемогућава грађане који о принципима одлучују да знају читав низ контингентности о својим природним способностима и друштвеним околностима, као и која је свеобухватна доктрина у коју они сами верују. Ролс је уверен да се коришћењем оваквог једног средства представљања нужно долази до одређених принципа правде који гарантују најшири могући степен основних слобода, правичну једнакост шанси за заузимање одређених друштвених положаја, као и допустивост неједнакости само ако од тога имају корист и они који у друштву најлошије стоје. Ово су принципи који су добро познати још из Ролсове *Теорије правде*.¹⁵ Главна разлика у односу на ранију теорију превасходно се односи на питање стабилности. У *Политичком либерализму*, Ролс брани становиште да једном када се дође до адекватне политичке концепције правде она може бити средиште преклапајућег консензуса. Самим тим и питање стабилности добро уређеног демократског друштва било би на адекватан начин решено.

Остатак рада биће посвећен критичком разматрању улоге политичке културе демократског друштва у оквиру Ролсове политичке мисли. Прва примедба која би се могла упутити Ролсовој замисли односи се на проблем циркуларности. Наиме, задатак политичке теорије, по Ролсовом становишту, јесте да формулише одговарајућу концепцију правде за институције у уставној демократији. Видели смо да

15 За разлику између формулације принципа правде у *Теорији правде* и *Политичком либерализму* видети: Rawls, J. (1971) *A Theory of Justice*, Cambridge, MA: Harvard University Press, p. 302. и Ролс, Ј. (1998) *Политички либерализам*, Београд: Филип Вишњић, стр. 37–38. Упркос приметним разликама у формулацији и редоследу навођења принципа, Ролс ипак сматра да те разлике нису од пресудне важности за његову теорију правде.

полазиште за политичку теорију која има овакав циљ, Ролс види у идејама и принципима политичке културе демократског друштва. Али отуд се јавља проблем циркуларности. У политичкој култури, која обухвата институције уставне демократије, траже се идеје и принципи који би се применили на институције уставне демократије. Чини се, ипак, да би Ролсова теорија могла да се одбрани од оваквог типа критике. Примедба би била на месту уколико је реч о идентичним идејама и принципима. Међутим, Ролс каже да су идеје и принципи који се преузимају из политичке културе демократског друштва само „привремене упоришне тачке”, које своју потпуну разраду добијају у оквиру политичке теорије. Самим тим, упркос томе што политичка теорија изворе за своје принципе налази у некој постојећој традицији, она нуди једну сасвим нову теоријску конструкцију у којој су ове идеје и принципи реинтерпретирани и доведени у склад како међусобно тако и са другим идејама, како би се дошло до адекватне теорије правде. Дакле, ни формулација принципа, као ни њихов релативан положај у оквиру теорије није више сасвим исти. Тиме, оно што се нуди као основ јавног оправдања и као нешто што може да придобије преклапајући консензус грађана подељених свеобухватним доктринама није сасвим идентично скупу идеја и принципа који се преузимају из политичке културе демократског друштва. А то значи да се Ролсова теорија може одбранити од приговора циркуларности.

Друга примедба односи се на селективност идеја и принципа који се преузимају из политичке културе демократског друштва. Очигледно, критеријум избора идеја и принципа на које се Ролс ограничава одређен је основним циљем, а то је да се дође до политичке концепције правде. Међутим, Ролс нигде не образлаже зашто су нужни баш ти принципи на које се он позива а не неки други. Стиче се утисак да се Ролс углавном позива на оне принципе и идеје који су у складу са његовом преферираном концепцијом „правде као правичности”, или који могу бити од помоћи да се та концепција редифинише као политичка концепција правде. Међутим, чак и у оквиру ове концепције има, на пример, места за додатну проблематизацију која би полазила од идеја које су садржане у фондусу политичке културе демократског друштва. Илустроваћемо ову поенту на примеру Ролсовог позивања на представнике грађана приликом доласка до принципа правде у ситуацији коју назива првобитним положајем. Наиме, идеја о представницима грађана има своје сасвим специфично значење у оквиру политичке културе демократског друштва. Ролс говорећи о представницима грађана у потпуности игнорише ову идеју како се она схвата

у оквиру демократске политичке културе. Могло би се рећи и да замисао о представницима грађана у оквиру Ролсове политичке теорије има „недемократски” карактер, јер они одлучују у име других грађана без било каквог овлашћења да то чине. Сасвим је сигурно да би увођење ове идеје онако како се схвата у оквирима политичке културе демократског друштва увело додатни елемент сложености у теорију, али је исто тако тачно да Ролс нигде не образлаже зашто и неке друге идеје и принципи не би имали своју улогу приликом одређења политичке концепције правде.

Нешто другачију примедбу у погледу селективности идеја и принципа који се преузимају из политичке културе изнео је Џорџ Клоско (G. Klosko) у свом критичком разматрању Ролсове теорије. Клоско износи примедбу да су, „Ролсове тврдње о заједничкој традицији либералне политичке културе подложне сумњи”.¹⁶ Овај аутор сматра да Ролс није у довољној мери узео у обзир да је политичка култура демократског друштва један фондус који садржи веома различите ствари. Неке од њих су добре, а неке нису. Главни проблем у вези са Ролсовом теоријом, по мишљењу овог аутора, јесте да је усредсређена само на позитивне елементе политичке културе. Клоско такође замере Ролсу да није у довољној мери обратио пажњу на емпиријске студије у вези са политичком културом демократског друштва. А те студије по његовом мишљењу показују да се ова култура не састоји искључиво од позитивних елемената. Тако су део политичке културе демократског друштва и различити облици нетолеранције према правима одређених мањина.¹⁷ Чини се, ипак, да се Ролсова теорија може одбранити од овакве врсте приговора. Прво, изгледа да овај тип критике промашује оно што је основни циљ Ролсовог позивања на политичку културу. Позивање на емпиријска истраживања политичке културе сугерише да се примедба односи на могућност постизања стабилности на основама које Ролс предлаже. Ми смо, међутим, видели да је за Ролса улога политичке културе демократског друштва нешто другачија. Позивање на политичку културу је неопходно ради проналажења привремених тачака ослонаца у циљу долажења до адекватне политичке концепције правде. Самим тим, позивање на политичку културу има примарно теоријски значај. Друго, видели смо да и сам Ролс указује на дубоку двосмисленост политичке културе демократског друштва. Иако он не разматра детаљно шта се све под том

16 Klosko, G. (1993) Rawls's *Political Philosophy and American Democracy*, *American Political Science Review* 87, p. 352.

17 Видети такође: Липсет, С. М. и Лејкин, Ц. М. (2006) *Демократски век*, Београд: Alexandria Press, стр. 246–247.

двосмисленошћу подразумева, сасвим је сигурно да је био свестан мешавине различитих елемената од којих се политичка култура састоји који могу дати повода за различите врсте сукобљености. Али као што смо видели, он и сматра да је зато нужно прибећи филозофији политике и политичкој теорији како би се недостаци карактеристични за политичку културу превазишли.

То нас доводи и до треће примедбе која се директно односи на природу политичке теорије. Ролс признаје да је његова теорија, упркос полазишту у политичкој култури демократског друштва, у приличној мери апстрактна. Разрада идеја и принципа који се преузимају из политичке културе поприма у великој мери апстрактан карактер, а политичка теорија користи и друге апстрактне концепције, попут првобитног положаја, које се повезују са тим идејама. Ролс каже да „то није апстракција ради апстракције. Напротив, то је начин да наставимо јавну расправу када заједничка схватања имају нижи ниво општости. Требало би да будемо спремни на следеће: уколико је конфликт дубљи, утолико ће нам бити потребније да достигнемо виши ниво апстракције да бисмо добили јасан поглед на његове корене. Због чињенице да су у демократској традицији конфликти о природи толеранције и основи сарадње као темељу једнакости упорно истрајавали, можемо претпоставити да су дубоки. Према томе, да бисмо те конфликти повезали са познатим и основним, окрећемо се фундаменталним идејама садржаним у јавној политичкој култури и настојимо да откријемо како би грађани сами, након потребног промишљања, желели да концепирају своје друштво као непристрастан систем сарадње током времена. У овом контексту, формулисање идеализованих, што значи апстрактних, концепција друштва и личности везаних са тим фундаменталним идејама, неопходно је да би се пронашла разложна концепција правде”.¹⁸

Изгледа да је Ролсово становиште следеће. С једне стране, позивање на политичку културу демократског друштва је неопходно како би се у изградњи политичке теорије пошло од идеја и принципа који су имплицитно заједнички за све грађане. С друге стране, иако политичка концепција демократског друштва садржи елементе који су имплицитно заједнички, садржи такође и различите елементе због којих може бити дубоко двосмислена, па отуд и извор конфликта. Тако је задатак политичке теорије да се полазећи од оних идеја и принципа који су имплицитно заједнички дође до решења оних проблема који могу бити извор сукоба.

¹⁸ Ролс, Ц. нав. дело, стр. 79–80.

И управо због тога Ролс сматра да политичка теорија мора бити апстрактна. Како би се увидели корени сукоба и пронашло њихово решење не може се остати само на нивоу идеја које сукоб генеришу, већ треба направити корак даље у правцу већег степена општости. Управо због тога политичка теорија нужно оперише са апстрактним концепцијама и идеализованим верзијама грађана и друштва. Међутим, Ролсу би се овде могла упутити примедба да су решења која нуде апстрактне концепције и сама заправо апстрактна. Разложно је претпоставити да под условима које Ролс има у виду, политичка концепција правде какву он предлаже може бити основ преклапајућег консензуса у добро уређеном демократском друштву. Међутим, питање је да ли је таква концепција правде прихватљива за грађане једног конкрет-ног демократског друштва. Тако, оно што представља решење на нивоу политичке теорије, практично гледано, јесте једна хипотеза која се може показати као тачна, али и као погрешна.

С тим у вези је још једна примедба у вези са природом политичке теорије која се директно односи на везу са политичком културом демократског друштва. Ролс, наиме, тврди да је „политичка филозофија уставног режима аутономна”, сматрајући притом да се та њена аутономија примарно заснива на њеној нормативној природи. Он то даље објашњава речима да је „њена политичка концепција правде нормативна схема мисли. Њена породица фундаменталних идеја не може се анализирати на некој природној основи, као на пример породица психолошких или биолошких појмова, или чак на истој основи, као породица друштвених и економских појмова. Довољно је ако можемо да сазнамо ову нормативну схему и да је употребимо да бисмо у њој изразили нашу моралну и политичку мисао и деловање”.¹⁹ Ако се настави овај ток размишљања могло би се поставити питање у којој мери је нужна веза између политичке теорије и политичке културе демократског или било ког другог друштва. Апстрактност политичке теорије о којој говори Ролс сасвим је у складу са њеним схватањем као нормативне схеме мисли, али не и са идејама и принципима какве их налазимо у оквиру политичке културе. Ако је политичка теорија аутономна на начин на који то Ролс претпоставља, она мора бити независна и од политичке културе демократског или било ког другог друштва. Примедба би гласила да упркос томе што је Ролс истакао значај политичке културе демократског друштва за политичку теорију, он ипак није до краја објаснио

¹⁹ Исто, стр. 123.

какав је тачно однос политичке културе и политичке теорије схваћене као нормативне схеме мисли.

Наше становиште је да нормативна политичка теорија не губи на свом значају уколико се њена аутономија схвати и као независност од политичке културе демократског или било ког другог друштва. То не значи да она не може имати своју важну практичну улогу. Можда нормативна политичка теорија са својим апстрактним и идеализованим концепцијама не може да понуди конкретна решења за неке одређене друштвене проблеме. Али уместо друштвених експеримената са људима од „крви и меса”, она својим експериментима са идеализованим делатницима у различито спецификованим институционалним условима, помаже да се установи пожељност одређених институционалних аранжмана, као и да се утврди под којим условима они постају могући. Ролсова замисао о улози политичке културе демократског друштва за изградњу политичке теорије решава неке важне проблеме који су инхерентни његовој политичкој мисли. На пример, како доћи до политичке концепције правде која се не би изводила ни из једне од свеобухватних доктрина и која би отуд могла да послужи као основ јавне сагласности. Она такође нуди одговор на критике, превасходно комунитаристичке оријентације, које указују да се ранија Ролсова концепција „правде као правичности” заснива на претерано индивидуалистичкој концепцији „неукорењеног сопства” које је независно од политичке заједнице. Међутим, упркос овим значајним решењима, Ролсова замисао о улози политичке културе, као што смо видели, отвара неке друге проблеме. Зато и не чуди што његов главни допринос политичкој теорији лежи другде. Џон Ролс је више него било који други мислилац заслужан за допринос нормативној политичкој теорији који показује под којим условима је могуће добро уређено демократско друштво које се заснива на политичкој концепцији правде која је прихватљива за све грађане.

ЛИТЕРАТУРА:

- Klosko, G. (1993) Rawls's *Political Philosophy and American Democracy*, *American Political Science Review* 87, pp. 348–359.
- Lipset, S. M. (1994) *The Social Requisites of Democracy Revisited*, *American Sociological Review* 59, pp. 1–22.
- Липсет, С. М. и Лејкин, Џ. М. (2006) *Демократски век*, Београд: Alexandria Press.
- Rawls, J. (1971) *A Theory of Justice*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ролс, Џ. (1998) *Политички либерализам*, Београд: Филип Вишњић.

Stout, J. The Emergence of Modern Democratic Culture, in: *Democracy and Tradition*, Stout, J. (2004), Princeton: Princeton University Press, pp. 203–224.

Ivan Mladenović

University in Belgrade, Faculty of Philosophy – Department of Philosophy

JOHN RAWLS'S VIEW ON THE POLITICAL CULTURE
OF A DEMOCRATIC SOCIETY

Abstract

In this paper we discuss the role of the political culture of a democratic society within Rawls's later work. In the first part of the paper we analyze Rawls's standpoint as presented in his *Political Liberalism*. According to Rawls, the political culture of a democratic society is a source of ideas and principles that are the building blocks of political theory aiming at the political conception of justice for a well-ordered democratic society. In the rest of the paper, we raise some objections concerning the relationship between the political culture of a democratic society and political theory. Finally, we sketch our own view on the proper role of normative political theory.

Key words: *political culture, democratic society, justice, normativity*

Слободанка Ракић Шефер,

Хвала ти, дародавче на плоду овом, уље на платну, 2015.